

ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՒՄ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԿՍՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

1. Ընթացիկ իրավիճակը և իրավական ակտերի ընդունման անհրաժեշտությունը

ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմն ինչպես գրավոր դիմումների քննարկման, այնպես էլ ազատությունից զրկման վայրեր մոնիթորինգային այցերի ընթացքում ստացել է բողոքներ՝ կապված փաստաբանի մուտքը ազատությունից զրկման վայրեր խոչընդոտելու հետ:

Օրինակ՝ ոստիկանության բաժին փաստաբանի մուտքի արգելքը հիմնավորվել է պատճառաբանությամբ այն մասին, թե բերման ենթարկված և ոստիկանության բաժնում գտնվող անձը չունի որևէ կարգավիճակ, իսկ փաստաբանի մուտքը կթույլատրվի, երբ նա ձեռք բերի ձեռքակալվածի կարգավիճակ: Փաստաբանի մուտքը չթույլատրելու վերաբերյալ բողոքներ Մարդու իրավունքների պաշտպանին հասցեագրվել են նաև փաստաբանների կողմից: Այդ բողոքները վերաբերել են այնպիսի իրավիճակների, երբ փաստաբանի ունեցած տեղեկությամբ վստահորդը բերման է ենթարկված, սակայն ազատությունից զրկման կոնկրետ վայրի տեղն իրեն հայտնի չէ, որի պատճառով չի կարողանում այցելել նրան:

Հարկ է նշել, որ փաստաբանի մուտքը խոչընդոտելը կարող է հանգեցնել բացասական հետևանքների, այդ թվում՝ անազատության մեջ հետազայում մնալու կամ քրեական հետապնդման ենթարկվելու հետ կապված: Փաստաբանի մատչելիության իրավունքի ապահովման հարցին անդրադարձ է կատարվել նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դատական պրակտիկայում: Մասնավորապես, Գ. Միքայելյանի վերաբերյալ գործով 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ի որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն

արձանագրել է ձեռքբերված սկզբնական փուլում գտնվող անձի կոնկրետ իրավունքների ծավալը, որն այլ իրավունքների թվում ներառում է նաև իր փաստաբանին հրավիրելու իրավունքը:

Իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունքի ապահովման կարևոր երաշխիք է նաև փաստաբանի լիազորությունների իրականացմանը խոչընդոտող վարքագծի քրեականացումը: ՀՀ գործող քրեական օրենսգրքի 332³-րդ հոդվածի առաջին մասը հանցագործություն է համարում պաշտոնատար անձի կողմից փաստաբանի լիազորությունների իրականացմանը խոչընդոտելը:

Նկարագրված նորմով փաստաբանի լիազորությունների իրականացմանը խոչընդոտելու սուբյեկտ կարող է լինել միայն պաշտոնատար անձը: Կարծում ենք, այսպիսի կարգավորումը սահմանում է սուբյեկտային առումով քրեաիրավական ազդեցության նեղ շրջանակ: Փաստաբանի գործունեությունը խոչընդոտող սուբյեկտների շարքը պետք է անհամեմատ ավելի լայն լինի: Առկա օրենսդրական կարգավորումը չի ընդգրկում այն իրավիճակները, երբ, օրինակ, ոչ թե պաշտոնատար անձն է ուղղակիորեն խոչընդոտում փաստաբանի աշխատանքը, այլ պաշտոնատար անձ չհանդիսացող անձինք՝ վերջիններիս դրդմամբ կամ հրահրմամբ:

Ուստի, անհրաժեշտ է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 332³-րդ հոդվածի 1-ին մասը ենթարկել այնպիսի փոփոխության, որով այս հանցակազմի սուբյեկտ պաշտոնատար անձից բացի կհամարվի ցանկացած այլ այնպիսի անձ, ով խոչընդոտել է փաստաբանի օրինական գործունեությանը:

Խնդրահարույց է նաև 332³-րդ հոդվածով նախատեսված սանկցիան: Այսպես, նշված հոդվածով պաշտոնատար անձի կողմից փաստաբանի կամ նոտարի լիազորությունների իրականացմանը խոչընդոտելը *պատժվում է տուգանքով՝ նվազագույն աշխատավարձի երկուհարյուրապատիկից չորսհարյուրապատիկի չափով, կամ կալանքով՝ մեկից երեք ամիս ժամկետով:*

Գործունեության պատշաճ իրացման համար սահմանված պաշտպանության մակարդակի տեսանկյունից, օրինակ, կարելի է առանձնացնել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 164-րդ հոդվածը, որտեղ ոչ միայն ավելի լայն է լրագրողի գործունեությունը խոչընդոտող սուբյեկտների շարքը, այլև առանձնացված է պաշտոնատար անձին իր պաշտոնական դիրքն օգտագործելով պատասխանատվության ենթարկելու հնարավորությունը, որի համար նախատեսված է անհամեմատ խիստ սանկցիա և պատժվում է՝ *տուգանքով՝ նվազագույն աշխատավարձի չորսհարյուրապատիկից յոթհարյուրապատիկի չափով, կամ ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը երեք տարի ժամկետով՝ որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելով՝ առավելագույնը երեք տարի ժամկետով կամ առանց դրա:*

Դրա հետ մեկտեղ, սուբյեկտների ավելի լայն շարք, ինչպես նաև ազատազրկման ձևով (մինչև 10 տարի ժամկետով՝ պայմանավորված հանցակազմի ծանրության աստիճանով) պատիժ է նախատեսված նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի 319-րդ հոդվածով՝ պատիժն ի կատար ածող հիմնարկի կամ կալանավորվածներին պահելու վայրի կամ ձերբակալվածներին պահելու վայրի գործունեությանը խոչընդոտելու դեպքերում:

Ուստի, փաստաբանների կողմից իրենց գործունեության պատշաճ իրականացման համար ևս առկա է անհրաժեշտություն վերը նշված մակարդակի պաշտպանությունն ապահովելու համար:

Միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ մի շարք երկրներում առկա են կարգավորումներ, որոնք պատասխանատվություն են նախատեսում քրեական գործով վարույթի մասնակիցների, այդ թվում՝ փաստաբանի գործունեությանը խոչընդոտելու համար՝ առանց սուբյեկտների շրջանակի սահմանափակման:

Այսպես, Սերբիայի քրեական օրենսգրքի արդարադատությանը խոչընդոտելու վերաբերյալ 336-րդ «բ» հոդվածի համաձայն՝ հանցանք կատարելու, ուժի,

սապառնալիքի կիրառմամբ կամ այլ կերպ դատավորի, դատախազի, դատախազի տեղակալի կամ փաստաբանի լիազորությունների իրականացմանը խոչընդոտելը կամ դրանք կանխելը պատժվում է ազատազրկմամբ՝ 6 ամսից մինչև 5 տարի ժամկետով և տուգանքով:

Փաստաբանի գործունեությանը խոչընդոտելու վերաբերյալ առավել ընդհանրական ձևակերպում պարունակող հանցակազմեր են նախատեսված, օրինակ, Ղազախստանի քրեական օրենսգրքի 435-րդ հոդվածի 1-ին մասով, համաձայն որի՝ փաստաբանի, ինչպես նաև քրեական վարույթի ընթացքում անձի և քաղաքացու իրավունքները, ազատությունները և օրինական շահերը պաշտպանող այլ անձանց օրինական գործունեությանը, ինչպես նաև ֆիզիկական և իրավաբանական օգնության մատուցմանը կամ նման գործունեության ինքնուրույնությանը և անկախությանը խոչընդոտելը, եթե այդ գործունեությունն էական վնաս է պատճառել անձանց և քաղաքացիների իրավունքներին, ազատություններին և օրինական շահերին, իրավաբանական անձանց իրավունքներին և օրինական շահերին, պետության և հասարակության օրենքով պահպանվող շահերին, պատժվում է՝ տուգանքով, տուգանքի չափով ուղղիչ աշխատանքներով, մինչև 2 տարի ազատության սահմանափակումով կամ նույն ժամկետով ազատազրկմամբ:

Ըստ նույն հոդվածի 2-րդ մասի՝ նշված հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված գործողությունը, որը կատարվել է անձի կողմից իր պաշտոնական դիրքի չարաշահմամբ՝ պատժվում է՝ տուգանքով, տուգանքի չափով ուղղիչ աշխատանքներով, մինչև 3 տարի ազատության սահմանափակումով կամ նույն ժամկետով ազատազրկմամբ, որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելով՝ առավելագույնը 3 տարի ժամկետով կամ առանց դրա:

Ըստ Լիտվայի քրեական օրենսգրքի 231-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ անձը, ով, ցանկացած եղանակով, խոչնդոտում է դատավորի, դատախազի, մինչդատական

վարույթն իրականացնող անձի, փաստաբանի (...) պարտականությունների կատարմանը (...)՝ պատժվում է՝ տուգանքով կամ ազատության սահմանափակմամբ կամ ազատազրկմամբ մինչև 2 տարի ժամկետով:

Միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս նաև, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 332³-րդ հոդվածով նախատեսված սանկցիայի հետ համեմատած ուսումնասիրության առարկա դարձած վերոհիշյալ պետությունների քրեական օրենսգրքերով ոչ միայն նախատեսված է խոչընդոտող սուբեկտների ավելի լայն շարք, այլ նաև անհամեմատ ավելի խիստ սանկցիա:

Միաժամանակ, անհրաժեշտ է նշված հոդվածը լրացնել նոր խմբագրությամբ առանձին մասով, որը պատասխանատվություն կնախատեսի *փաստաբանի գործունեությունը խոչընդոտելու համար, եթե դա դրսևորվել է իր վստահորդին տեսակցելու նպատակով՝ ազատությունից զրկման ցանկացած վայր փաստաբանի մուտքն ապօրինի չթույլատրելով*:

Հիշյալ կարգավորման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է նրանով, որ ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանը ստանում է նաև բողոքներ՝ կապված փաստաբանի մուտքը քրեակատարողական հիմնարկներ խոչընդոտելու հետ: Բացի այդ, մի շարք փաստաբաններ Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմ հասցեագրած բանավոր և գրավոր բողոքներով տեղեկություններ են ներկայացրել այն մասին, որ խոչընդոտվում է ազատությունից զրկման վայրերում քրեական գործով պաշտպան հանդիսացող փաստաբանների աշխատանքն իրենց պաշտպանյալների հետ: Օրինակ՝ քրեակատարողական հիմնարկներում կամ ոստիկանության բաժիններում ստեղծվում են խոչընդոտներ՝ փաստաբաններին անձնական խուզարկության ենթարկելու փորձերի, փաստաբանների մոտ առկա փաստաթղթերը ստուգման ենթարկելու, պաշտպանյալների հետ փաստաբանների առանձնագրույցների արգելքների և այլ եղանակներով:

Նշված լրացմամբ կարևորվում է փաստաբանի մասնագիտական գործունեության կենտրոնական դերն արդարադատության համակարգում և իրավունքի գերակայության ապահովման գործում: Փաստաբանի ազատ մուտքը ոստիկանության բաժիններ և այնտեղ անխոչընդոտ աշխատանքը չափազանց կարևոր երաշխիք են անձի նկատմամբ անհիմն քրեական հետապնդում չիրականացնելու, ինչպես նաև ազատությունից զրկված անձին հնարավոր ճնշումներից և բռնություններից պաշտպանելու տեսանկյունից:

Անհրաժեշտ է արձանագրել, որ փաստաբանների մասնագիտական աշխատանքը և հատկապես՝ նրանց աշխատանքն ազատությունից զրկման վայրերում ենթակա է բարձր պաշտպանության, իսկ հիշյալ լրացումը կապահովի փաստաբանի անխոչընդոտ աշխատանքը և իրավաբանական օգնության կարիք ունեցող անձի իրավունքների լիարժեք իրացումը:

Նշված լրացման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է նաև նրանով, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը մի շարք վճիռներում հատուկ ընդգծել է փաստաբանի մասնագիտության կենտրոնական դերն արդարադատության համակարգում և իրավունքի գերակայության ապահովման գործում: Ինչպես նշել է Եվրոպական դատարանը, առանց անհարկի խոչընդոտների իրենց մասնագիտական գործունեությամբ զբաղվելու փաստաբանների ազատությունը հանդիսանում է ժողովրդավարական հասարակության էական բաղադրիչ և անհրաժեշտ նախապայման Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի պահանջների իրագործման համար (*տե՛ս Էյլին ու ուրիշներն ընդդեմ Թուրքիայի վճիռը, գանգատներ թիվ [23145/93](#) և [25091/94](#), կետ 669*):

2. Առաջարկվող կարգավորման բնույթը

«Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագծով ամրագրված իրավակարգավորումներով առաջարկվում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 332³-րդ հոդվածի 1-ին մասը ենթարկել այնպիսի փոփոխության, որով այս հանցակազմի սուբյեկտ պաշտոնատար անձից բացի կհամարվի ցանկացած այլ այնպիսի անձ, ով խոչընդոտել է փաստաբանի օրինական գործունեությունը:

Բացի այդ, առաջարկվում է 332³-րդ հոդվածով պաշտոնատար անձի կողմից փաստաբանի կամ նոտարի լիազորությունների իրականացմանը խոչընդոտելու համար նախատեսված պատժաչափը համապատասխանեցնել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 164-րդ և 319-րդ հոդվածներին՝ խստացնելով փաստաբանի գործունեությանը խոչընդոտելու համար նախատեսված սանկցիան:

Դրա հետ մեկտեղ, առաջարկվում է նշված հոդվածը լրացնել նոր խմբագրությամբ առանձին մասով, որը պատասխանատվություն կնախատեսի փաստաբանի գործունեությունը խոչընդոտելու համար, եթե դա դրսևորվել է իր վստահորդին տեսակցելու նպատակով՝ ազատությունից զրկման ցանկացած վայր փաստաբանի մուտքն ապօրինի չթույլատրելով:

3. Նախագծերի մշակման գործընթացում ներգրավված ինստիտուտները և անձինք

Նախագիծը մշակվել է ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի կողմից:

4. Ակնկալվող արդյունքը

Նախագծի ընդունմամբ փաստաբանը հնարավորություն կունենա լիարժեք իրացնել ՀՀ Սահմանադրությամբ, օրենքներով և այլ իրավական ակտերով իրեն վերապահված լիազորությունները, կապահովվի փաստաբանի անխոչընդոտ աշխատանքը և իրավաբանական օգնության կարիք ունեցող անձի իրավունքների

լիարժեք իրացումը: Մասնավորապես, փաստաբանը հնարավորություն կունենա քրեական գործով վարույթի ողջ ընթացքում անխզելիորեն կապի մեջ գտնվել իր պաշտպանյալի հետ և կկարողանա վերջինիս հետ համաձայնեցնել իր դիրքորոշումը՝ իր պաշտպանիչալի իրավունքներն ու օրինական շահերը արդյունավետ պաշտպանելու համար:

Ազատությունից զրկման վայրեր փաստաբանների անխոչընդոտ մուտքն էական երաշխիք կհանդիսանա նաև այնտեղ պահվող անձանց նկատմամբ խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի կանխարգելման տեսանկյունից:

Արդյուքնում, կստեղծվեն անհրաժեշտ պայմաններ՝ փաստաբանի կողմից իր առջև դրված խնդիրների իրականացման համար: